

BİREY, DEMOKRASİ ve EMPATİ

*Seymen ATASOY**

ÖZET

Otoriter ve tekçi siyasi kültürlere sahip toplumların demokrasiyi ve çoğulculuğu pekiştirebilmeleri için gereken bireysel değişim ve uyum ihtiyaçları nelerdir ve bunlar nasıl sağlanabilir? Bu soruya yanıt arayan çalışma bireysel bilinçlerin özgürleşmesi ve kültürel tekamülün sağlanması için empati yeteneğinin yaygınlaştırılması üzerinde durmaktadır. Empati, kendisini bir süre için başka bir insanın yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini doğru kavrama ve bunu ona ileterek karşılıklı derin anlayış ve hissediş kurma becerisi olarak tanımlanabilir. Empatinin bir toplumun bireyleri arasında yaygın bir özellik olması durumunu ise empati kültürü olarak adlandırabiliriz. Siyasi gücü tabana doğru yayan dinamik bir süreç olan “demokratikleşme,” bu güç transferinde kaybedenler ile kazananlar arasında doğal bir çatışma potansiyeli yaratır ve ciddi toplumsal kutuplaşmalara yol açabilir. Kendi kutuplaşmasını aşarak dünyanın en medeni toplumları arasındaki hedeflediği yeri alabilmesi için, Türkiye’nin empati kültürü ve eğitimini bütünsel şekilde ele alması, kendi kültürüne uygun etkin empati eğitimi programları geliştirmesi, ve bunları özellikle ilk öğretim kurumlarında yaygınlaştırması daha fazla geciktirmeden alması gereken acil önlemlerdir.

Anahtar Kelimeler: Birey, Demokrasi, Demokratikleşme, Empati, Bilinç, Çerçeve Çözümlemesi, Bilişsel Dilbilimi, Empati Kültürü, Empati Eksikliği, Empati Eğitimi

* Dr., Doğu Akdeniz Üniversitesi, İşletme ve Ekonomi Fakültesi.

GİRİŞ

Demokrasi günümüzde modern zamanların en iyi yönetim şekli olarak genel kabul görüyor ve siyasi tartışmalar ağırlıklı olarak demokrasiyi geliştirip pekiştirecek uygun yöntemi bulmak için yapıyor. Türkiye’de “daha hazır değiliz” iddiası ile tanıdığımız, “ön-şartçılar” demokrasiye geçiş için önce ekonomik kalkınma, eğitim, deneyim gibi belirli koşulların gerçekleşmesini gerekli bulurken, “evrenselciler” demokrasinin çok değişik şekillerde ve ortamlarda gelişebildiğini vurguluyorlar (Berman, 2007). Her halükarda, başarısız olmuş demokratikleşme deneyimleri kadar gelişmiş demokrasilerin siyasi tarihleri de inişli çıkışlı, şiddet içerebilen, zor ve sabır isteyen bir sürece işaret etmektedir.

Demokratikleşme totaliter, otoriter veya yarı-otoriter bir siyasi düzende taşları yerinden oynatarak sonucu öngörülemez çatişmalara yol açabilir. İktidar kaybına uğrayan eski elitler toplumu kendi etraflarında birleştirmek için dış politikada savaşa kadar varabilecek anlaşmazlıklar üretebilecekleri gibi, askeri ve diğer şiddet içeren yöntemlerle içerideki demokratları ezip yok etme yoluna da gidebilirler. Başka bir risk ise, demokratik süreçleri kullanarak iktidara gelen yeni elitlerin zamanla otoriterleşerek kendi tahakküm sistemlerini kurmaya yönelmesidir.

Siyasi gücü tabana doğru yayan dinamik bir süreç olan “demokratikleşme,” bu güç transferinde kaybedenler ile kazananlar arasında doğal bir çatışma potansiyeli yaratır (Atasoy, 2011). Kitlelerin güçlenmesi karşısında iktidar ve imtiyazlarını kaybetmeye başlayan baskın elitler demokratik aktörlerle mücadele ederek, eski otoriter düzeni restore etme çabasına girebilirler. Otoriter yönetimlerin demokrasi karşıtı mücadelesi günümüz Suriye’sindeki benzer kaba bir iç savaş şeklini alabileceği gibi, ideolojik endoktrinasyondan psikolojik operasyonlara uzanan daha ince metotlarla da seyredebilir.

Her ne kadar Avrupa ile bütünleşme istisnasına dayalı olsa da, geçmişleri faşizm, askeri cuntalar ve komünizm tarafından belirlenmiş İspanya, Portekiz ve Yunanistan ile bazı merkezi ve doğu Avrupa ülkelerinin demokratikleşme süreçlerinde görüldüğü gibi, demokrasiye nispeten sorunsuz geçiş vakaları da bulunmaktadır. Uluslararası dengelerin uygunluğu ve yeterli ekonomik kalkınmışlık düzeyi gibi maddi etmenlerin yanı sıra, demokratikleşmeyi destekleyen değişkenler arasında toplumsal zihniyetin gelişmişliği ve siyasi kültürün farklı kesimler arasında uyumlu

ilişkiler sağlayabilme kabiliyeti gibi maddi olmayan faktörler de öne çıkmaktadır.

Birey-demokratikleşme ilişkisinin bu manevi boyutuna ışık tutmak amacıyla, aşağıda kültürün bireysel düzeyini oluşturan ferdi bilinç yapılarına odaklanılmakta ve demokrasinin kökleşebilmesi için empati yeteneğinin yaygınlaşması gerektiği vurgulanmaktadır. Sosyal bir varlık olan insanın şuuru, içinde yaşadığı toplumun etkisinden bağımsız olarak tanımlanamaz. Bilincin bireysel ve kolektif unsurları birbirlerini karşılıklı olarak etkiler. Mensubu olduğumuz toplumun kültürü şahsi bilinç yapılarımızı büyük ölçüde şekillendirirken, fertler olarak biz de değişen ölçülerde ve istikametlerde müşterek şuuru yani kültürü etkilemekteyiz. Dolayısıyla, toplumsal değişim yaygın ferdi değişimle gerçekleşmektedir. Yalnız bu değişimin yukarıdan aşağıya doğru güç-elitleri tarafından zorla dayatılması ile tabandan kaynaklanan süreçlerle yol alması arasında büyük farklılık vardır.

Halkı vesayet altına alıp değişime zorlayan elitist ve baskıcı yaklaşımlarla demokrasinin gelişmesi mümkün olmaz. Zira istikrarlı demokrasinin gerektirdiği empatinin fertler arasında yaygınlaşıp toplumsal kültürü dönüştürebilmesi ancak bireylerin manevi tekâmülü ile mümkündür. Bu sebeple, eğer demokrasiyi yerleştirmek istiyorsak, aile, okul, medya, sivil toplum, devlet ve diğer toplumsal kurumlarımızı otoriterlik, her şeyi bildiğini zannetme, küçümseme, kibir, şiddet ve ötekileştirme gibi hem faillerine hem de kurbanlarına manevi gerileme getiren tutum ve davranışlardan temizlemeye çalışmalıyız. Bir diğer deyişle, ortak bilincimizi kendi kendilerini yüceltme yolunda gemlerini azya almış benliklerin tasalluttundan korumalıyız. Bu arada, Gandi'nin "dünyayı değiştirmek istiyorsan önce kendini değiştir" deyişini de akılda tutmak faydalı olacaktır.

Konumuz açısından ve birey perspektifinden hassas soru şudur: Otoriter ve tekçi siyasi kültürlerle sahip toplumların demokrasiyi ve çoğulculuğu pekiştirebilmeleri için gereken bireysel değişim ve uyum ihtiyaçları nelerdir ve bunlar nasıl sağlanabilir? Bağlantılı ve hayli kritik bir diğer soru ise şöyledir: Acaba bazı küresel ya da yerel bürokratik ve/veya devlet-dışı elitler bilgimiz ve rızamız olmaksızın bilinçlerimizi kendi tercihleri istikametinde kurgulayıp bizleri anlamsız çatışmalara ve sahte yaşamlara mı yönlendiriyorlar ve şayet mevcutsa böyle bir müdahaleden bilinçlerimizi nasıl koruyabiliriz?

GEORGE LAKOFF VE “YENİ AYDINLANMA”

Düşünce ve ifade özgürlüğü gibi çok önemli fikirleri geliştiren, dogmaları yıkarak bilimsel keşiflerin ve felsefi eleştirinin önünü açan ve modern toplumların oluşumunu mümkün kılan Avrupa Aydınlanmasının insanlık tarihindeki en büyük atılımlardan birisi olduğuna şüphe yoktur. Hümanizm insani olanın evrenselliğini vurgularken, akılcılık insanın ve evrenin rasyonel olduğunu varsaymış ve temel bir eğitim almış bütün insanların aynı soyut aklı kullanarak gerçekliğin değişmez kurallarını keşfedebileceğini ileri sürmüştür. Akıl yoluyla bulunacak evrensel doğrulara dayalı bir kültürün insanlığı özgürlük ve mutluluk istikametinde durmaksızın ilerleteceği düşüncesi Aydınlanmanın iyimser ilerlemeciliğine kaynaklık etmiştir.

Öte yandan, özellikle son otuz yıl içerisinde beyin ve zihin araştırmaları, sinirbilimi, bilişsel bilim, psikoloji ve bilişsel dilbilimi gibi disiplinlerde biriken ve Aydınlanmanın temel ön-kabullerini çürüten deneysel bulgular bizi hızla yeni bir paradigma değişimine yaklaştırıyor. Örneğin, Aydınlanma anlayışında duyguların mantıklı düşünceyi engellediği varsayılırken, nörolog Antonio Damasio duyguları deneyimleme yetileri beyin hasarı nedeniyle ortadan kalkmış hastaları üzerinde yaptığı çalışmalarla bu varsayımın tamamen yanlış olduğunu kanıtladı. Ampirik gözlemlerini topladığı *Descartes’ın Hatası* adlı kitabında, duygular olmadan mantıklı düşüncenin ve akıl yürütmenin mümkün olmadığını açıkça ortaya koydu (Damasio, 1994).

Önde gelen bilişsel dil bilimci George Lakoff Batı medeniyetini şekillendirmiş olan Aydınlanma felsefesinin birçok varsayımının yeni bilimsel veriler karşısında geçerliliğini yitirdiğini, bu durumun ise bir “Yeni Aydınlanma” oluşturduğunu ileri sürmekte: On sekizinci yüzyıl felsefesinde düşünce ve akıl yürütme süreçleri bilinçli, evrensel, bedensiz, mantıklı, duygu ve değerlerden bağımsız, menfaate dayalı, ve gerçeği aynen temsil edebilme özelliklerine sahip olarak tanımlanırken, yeni bulgular zihnimizin büyük ölçüde bilinçsiz, bedenli, duygusal, empatik, mecazi, ve sadece kısmen evrensel olduğunu kanıtıyor (Lakoff, 2008: 7-13). Yeni Aydınlanmaya göre, akıl yürütme ve muhakeme süreçleri bedenimizin bir parçası olan beynimiz ve sosyal ilişkilerimiz tarafından şekillendiriliyor, duyguları da içererek çerçeveler, mecazlar, imajlar ve semboller tarafından ya-

pılandırılıyor ve bilinçli düşüncemiz bilinç-dışı sinirsel devreler tarafından şekillendiriliyor (Lakoff, 2008: 13-14).

Çoğumuz uyku dışı yaşantımızda sürekli bilinçli olarak düşündüğümüz için kendi zihnimizi tanıdığımızı zannederiz. Oysa düşüncelerimizin yüzde 98'i biz farkında olmadan bilinç dışında gerçekleşmektedir. Beynimizin biz farkında olmadan gerçekleştirdiği bu düşünce faaliyeti bilişsel bilinç-dışı (*cognitive unconscious*) olarak adlandırılıyor. Bu konudaki yoğun bilimsel bulgular ortaya koymakta ki, bilinçsiz düşünce refleks şeklinde otomatik ve kontrolsüz olarak gerçekleşmektedir. Yani beyinlerimiz bizim bilinçli farkındalığımız dışında aldıkları kararlarla hayatlarımızı ve siyasetimizi büyük ölçüde şekillendiriyorlar.

Bu durum, yirmi birinci yüzyıl politikasını on sekizinci yüzyıl beyinleri ile anlamamanın mümkün olmadığını vurgulayan Lakoff'a göre, akademik bir tartışma konusu olmanın ötesinde demokrasinin yerleştirilebilmesi için hayati ve pratik öneme sahiptir. Aydınlanma, tek bir evrensel mantık olduğunu varsayarak, bizi insan yapan sadece tek bir rasyonalite biçiminin bulunduğunu öne sürmüştü. Şayet böyle olsaydı siyaset evrensel olarak mantıklı bir süreç olurdu. Oysa gerçeğin böyle olmadığını biliyoruz. Seçmenlerin menfaatleri hilafına oy verebildiğini, önyargılarını, taraftarlıklarını ve duygularını kararlarına rehber edinebildiklerini, değerleri, önyargıları ve hedefleri konusunda çılgınlar gibi tartışabildiklerini görüyoruz.

Lisanın temelini sözdizimi (*syntax*) kurallarının oluşturduğunu öne süren dilbiliminin liderlerinden Noam Chomsky'e karşın, Lakoff dilin zihnin işleyişine ve kavramsal yapılara bağlı olduğunu ve dili anlayabilmek için önce bireylerin sahip oldukları dünya görüşlerinin kendi düşünce süreçlerini nasıl etkilediğini araştırmamız gerektiğini ileri sürdü. Bu tartışma bilişsel dilbilimi adlı disiplinler-arası yeni bir akademik sahanın oluşması ve hızla gelişmesi ile sonuçlandı. Bu yaklaşım zihni tetkik ederek lisanı anlamaya çalıştığı gibi lisanı inceleyerek zihnin derin yapılarını ortaya çıkartmaya da yaramaktadır.

Türkiye'de sık sık bir zihniyet değişimi ihtiyacından bahsedilir, fakat bunun nasıl yapılabileceğine fazla girilmez. Lakoff'a göre zihniyetleri değiştirmek için beyinleri değiştirmek gerekmektedir ve böyle bir değişimin dilin kullanımı yoluyla sağlanması mümkündür. Zaten siyaset de büyük ölçüde bu tür bir beyinleri değiştirme sanatıdır. Sosyoloji, iletişim, biliş bilimi gibi alanlarda yaygın kullanılan "çerçeve analizi" metodunu (Goff-

man, 1974) siyaset sahasına uygulayan Lakoff ve diğer araştırmacılar beyinlerimizin ve bilincimizin politika ile ilişkisini önemli ölçüde açığa çıkardılar.

Bu yaklaşımda, sosyalizasyon ve toplumsal deneyim yoluyla oluşan ve insanların evreni anlamlandırmalarını sağlayan “çerçeveler” yani zihin yapıları düşüncelerimizi, kanaatlerimizi ve değerlerimizi çoğu zaman bilinç-dışı etkilerle şekillendiriyor. Öykülerden, senaryolardan, benzetmelerden, basmakalıp yargılardan ve sembollerden oluşan bu “yorum şemaları” olayları nasıl anlayıp onlara ne tür tepkiler verdiğimizi belirliyor. Beyinlerimize sinir devreleri olarak yerleşen bu çerçeveler kullanıldıkça, yani ilgili şebekeye bağlı beyin hücreleri ateşlendikçe, güçleniyor ve giderek biyolojik bedenimizin bir parçası haline geliyorlar. Zihinsel filtreler şeklinde çalışan bu çerçeveler irademiz ve bilgimiz dışında belirli yorumları teşvik ederken, diğerlerini bastırıp gizleyebiliyor. Siyasi bir meselenin ne şekilde çerçevelendirildiği, yani hangi söylemler ve benzetmelerle tanımlandığı, o konu hakkındaki görüşlerimizi meselenin özünden daha fazla etkileyebiliyor.

ABD’de oğul Bush yönetiminin 11 Eylül saldırıları sonrası politikalarını “terörle savaş” olarak çerçevelendirmesi çok tartışılmış bir örnek oluşturmaktadır. Saldırlardan hemen sonra suçluların yakalanıp cezalandırılmasından bahseden yetkililer, kısa bir süre sonra söylemlerini değiştirip “suç” yerine “savaş” benzetmesini kullanmaya başladılar. Bu benzetme daha sonraki siyasi tartışmaları ve uygulamaları büyük ölçüde etkiledi, Başkanın savaş ilan etme yetkisini üstlenmesini sağladı, farklı düşünenlerin vatansever olmamakla suçlanarak susturulmasını temin etti ve saldırılarla ilgisi olmayan Irak’ın işgaline gerekçe oluşturdu. Eğer bu mesele başlangıçtaki gibi teröristlerin işlediği büyük bir suç ve cezai kovuşturma konusu olarak çerçevelendirilmiş olsaydı, Bush yönetimi olağanüstü uluslararası uygulamalarını gerçekleştirebilecek siyasi desteği büyük olasılıkla bulamayacaktı.

Türkiye’de yakın zamanlara kadar siyasi olarak aktifleşmeye cesaret eden dini muhafazakârların “mürteci,” Kürt kimliğini öne çıkarmaya kalkışanların ise “bölücü” hainler olarak yaftalanıp sindirilmesi geleneksel “kurtarıcı önder” çerçvemizin temel benzetmelerine örnek olarak verilebilir. Yakın dönemlerde etkin şekilde kullanılıp siyasi sistemimizde ciddi bir demokratikleşme ivmesine yol açanlar ise “vesayet” ve “mazlum” çerçeveleridir. Demokratikleşme ve teknolojinin getirdiği imkânlarla rejimin

kontrolünden kurtulan bazı kitle iletişim araçlarının bürokratik ve askeri “vesayet” kavramını örnekleri ile tekrar tekrar vurgulaması kamu bilincine yerleşik eski otoriter çerçeveleri zayıflattı. Özellikle 1990lı yıllarda, rejimin kendisini korumak için yöneldiği demokrasiye balans ayarı verme politikaları ise kültür kodlarımızda önemli yer tutan “mazlum” çerçevesinin kendiliğinden harekete geçmesine yol açarak ters tepti. Mazlumların zalimlere direnerek adil bir düzen kurmasıyla şekillenen İslam dini kadar, “alma mazlumun ahını, çıkar aheste aheste” deyişinde ifade bulduğu şekilde, Türkiye’de yerel kültür de tartışmasız şekilde mazlumların yanında yer alır.

Siyasi amaçla tasarımılanan çerçevelerin hepsinin güdümlü ya da hileli olduğunu düşünmek doğru değildir. Bilakis, bütün siyasilerin fikirlerini ve projelerini seçmenlerine etkin şekilde iletebilmeleri için uygun çerçeveleri bulabilmeleri gerekir. Zaten bunu bilinçli veya bilinçsiz olarak gerçekleştirenler demokratik siyasette başarılı olabilmektedirler. Öte yandan çerçeveler ister istemez gerçeğin bazı unsurlarını öne çıkarırken diğerlerini gizleyebilir. Vatandaş olarak bize sunulan çerçevelerin ne ölçüde dürüst ve geçerli olduğunu değerlendirmek bize düşen bir siyasi sorumluluktur. Türkiye’de rekabet halindeki “kurtarıcı” ve “mazlum” çerçeveleri önemli ölçüde gerçeklere dayalı çerçevelerdir. Burada sorun bunların yalan ya da hileli olması değil, öne çıkarıp vurguladıkları unsurların şimdi karşı karşıya olduğumuz meseleleri çözmeye uygun olup olmamaları şeklinde formüle edilebilir.

Politik çerçeve çözümlene teknikleri son yıllarda özellikle Amerikan siyasetinde çok popüler oldu. Lakoff, Demokrat Partiye en üst seviyede danışmanlık yaptı ve bu partinin seçim kampanyalarında onun fikirlerinin etkisini görmek mümkün. Ülkemiz siyasetinde de bu tekniklerin kullanıldığı görüntüsü mevcuttur. Öte yandan, gerçek etmenler olmaksızın bulunacak zekice kelimeler ve öyküler yoluyla yerleşik siyasi parametrelerin kısa vadede değiştirilebilmesi inandırıcı değildir. Buradaki amacımız demokratikleşmeyi tehdit etmeye devam eden ideolojik kutuplaşmamızı aşmanın yollarını ararken ve ağırlıklı olarak siyasi tecrübe ve eğitim/endoktrinasyon süreçleri ile şekillenmiş siyasi kültürümüz hakkında düşünürken bu orijinal bilimsel gözlem ve teorilerden istifade etmektir.

Tarafsız bir gözlemcinin hemen fark edeceği gibi, Türkiye’yi kurulusundan itibaren değişen oranlarda yıpratıcı ve gelişimine büyük zarar veren kutuplaşmalar ağırlıklı olarak empati eksikliğinden kaynaklanmakta-

dır. İdeolojik şartlanmalar da bu empati eksikliğinin en muhtemel sebebi olarak öne çıkıyor. Yukarıda bahsedildiği şekilde, gönüllü olarak benimsemiş olduğumuz ya da bize küçüklüğümüzden itibaren benimsetilmiş olan ideolojik/siyasi çerçeveler büyük ölçüde bilinçli farkındalığımız dışında siyasi davranış ve tutumlarımızı belirliyor. Otomatik pilota bağlanmışçasına ve bilinçsiz reflekslerle hareket ettiğimiz siyasi arenada muhalif gördüklerimizle empatiyi başarmamız makul bir beklenti değildir. Zaten, benimseyip/benimsetilip beynimizi şekillendirmiş olan ideolojik çerçevenin ötekileştirdiği hatta hain olarak tanımladığı aktörlerle empati kurmaya çalışmayı çevremizden de tepki çekecek yanlış bir girişim olarak görmemiz fazlasıyla muhtemeldir.

Mevcut kültürel ortamımızda empatiyi geliştirmenin kolay olmayacağı ve öncelikle birey olarak kendi üzerimizde çalışmayı gerektireceği açıktır. Siyasi sorunlar için hep başkalarını suçlamaya alışmışlığımız yüzünden işe kendimizden başlamak hayli zor olacaktır. Siyasi çerçevelerimizi samimiyetle sorgulamamız, sorunları muhaliflerimizin perspektifinden yeniden çerçeveleştirerek de değerlendirmemiz, onları hain ya da iç-düşman olarak etiketleme kolaycılığı yerine gerçek insanlar olarak kabul etmemiz ve motivasyonlarını, umutlarını, kaygılarını, korkularını anlamaya ve hissetmeye çalışmamız gerekir. Bu zahmetli sürecin sonunda ülkemizin siyasi ve kültürel sorunlarını aşmasının ötesinde toplumsal ve bireysel manevi tekâmül gibi cazip mükâfatlar bizi beklemektedir. İşe empati ve eğitimi konusunu dünyadaki örnekleriyle incelemekle başlayabiliriz.

EMPATİ KAVRAMI VE EMPATİ EKSİKLİĞİ

Empati, kendisini bir süre için başka bir insanın yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini doğru kavrama ve bunu ona ileterek karşılıklı derin anlayış ve hissediş kurma becerisi olarak tanımlanabilir. Empatinin bir toplumun bireyleri arasında yaygın bir özellik olması durumunu ise empati kültürü olarak adlandırabiliriz. Geçmişte daha çok psikoloji ve psikiyatri tarafından incelenen empati, son yıllarda işletme, eğitim, ekoloji, siyaset, hukuk gibi disiplinlerin de artan ilgisini çekmekte (Krause, 2011; Morrell 2007 ve 2010). ABD Başkanı Barack Obama'nın, vizyonunu ortaya koyduğu kitabında empatiyi şahsi ahlaki prensipler sisteminin merkezine yerleştirmesi (Obama, 2006: 66), Yüksek Mahkeme atamalarından sağlık reformuna bir çok politikasında empatiyi açıkça temel kriter alması ve

Amerika'da genel bir empati eksikliğinden yakınması da, kavramın siyaset açısından önemine ilave dikkat çekti (Shogan, 2009).

Uygulamada, özel sektör şirketleri gibi kamu kuruluşları da etkinlik ve verimliliklerini arttırmak amacıyla çalışanları arasında empati geliştirmeye hizmet içi eğitim yoluyla yönelmiş durumdadır.¹ Kamu kaynaklarıyla kitlelerin empatiyi öğrenip benimsemesini teşvik eden eğitim ve kültür politikalarına ise ağırlıklı olarak Anglo-Sakson gelenekli ülkeler öncülük etmektedir.

Jeremy Rifkin (2009: 161), bariz olmasına rağmen, empati ve demokrasi arasındaki ayrılmaz ilişkiye devlet yönetiminin tarihi ve evrimi hakkındaki çalışmalarda gereken önemin verilmemiş olmasını yadırgıyor:

Kendisini bir başkasında ve diğerini kendisinde tanıyabilmek insanı derinden demokratikleştirici bir deneyimdir. Empati demokrasinin ruhudur. Her hayatın eşsiz, devredilemez ve kamu meydanında eşit saygınlık sahibi olmasının teyididir. Empatinin evrimiyle demokrasinin evrimi tarih boyunca el ele gitmiştir. Bir kültür ne kadar empatik ise, onun değerleri ve idari kurumları da o oranda daha demokratik olmaktadır. Kültür daha az empatik olduğu oranda da, onun değerleri ve idari kurumları da daha totaliter olur.

Empati psikolojik bir kavram olarak ilk kez 1873 yılında Robert Vischer tarafından tartışıldı (Shogan, 2009: 861). Vischer, sanat eserlerinin, seyircilerinin adale ve duygu durumlarını etkileyebilmesinden hareketle, farklı duygu dünyalarına girebilmek anlamında *Einfühlung* kavramını kullandı (Vischer, 1873). İngiliz psikolog Edward Titchener, Almanca kelimeyi 1909 yılında *empathy* olarak tercüme ederek İngilizce'ye psikoloji alanında önemli bir kavram kazandırmış oldu (Shogan, 2009: 861). Türkçe'de empatiye karşılık düşünülebilecek "hemhal olmak," "halinden anlamak," ve "ayniyyet" gibi geleneksel kavramların farklı anlamlar içermesi, Türk Dil Kurumu'nun önerdiği "duygudaşlık" kelimesinin ise bilişsel boyutu içermemesi karşısında, Türkçe modern sosyal bilim çalışmalarında "empati" kelimesinin benimsenmiş olduğu görülür (Şahin ve Akkaya, 2010; Yılmaz ve Akyel, 2008; Zekiöğlü ve Tatar, 2006).

Etkin takım çalışması, sağlıklı iletişim ve iyi yönetim için temel oluşturan empati artık çalışma hayatında geliştirilmesi önemli görülen sosyal ve duygusal yetilerdendir (Krznaric, 2008: 14). 1990'larda geliştirdiği duygus-

¹ Türkiye gazetelerinde de, belediyeler, emniyet birimleri, ve diğer kamu kuruluşlarında verilen empati eğitimleri hakkında haberlere sıklıkla rastlanmaktadır.

sal zeka kavramıyla empatiye olan ilgiyi daha da arttıran Daniel Goleman'a göre, empati iş hayatı için önemli olan bütün sosyal becerilerin dayanağıdır (Goleman, 1998). Özel şirketlerde empati geliştirmeye verilen önem kamu sektörüne ağırlıklı olarak eğitim alanında sirayet etmiş durumdadır. Kamu idarecileri ve siyasetçiler giderek kişisel ve duygusal gelişime yatırım yapmanın genç suçluluğu, toplumsal ruh sağlığı ve ailelerin işlevselliği gibi konulardaki dolaylı ekonomik getirilerini fark etmektedirler (Krznaric, 2008-b: 14). ABD'de çocukların sosyal ve bilişsel gelişimini teşvik eden bir kamu programı olan *Head Start* (Avantajlı Başlangıç) üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, vergi gelirlerinden harcanan her bir dolar uzun vadede 2,50 ila 10 dolar tasarruf sağlamaktadır (Krznaric, 2008-b: 14).

Jeremy Rifkin ve Frans de Waal gibi bilim adamları somut araştırmalara dayanarak önümüzdeki dönemin "empati çağı" (de Waal, 2009) olacağını ve "empatik medeniyet" (Rifkin, 2009) tarafından belirleneceğini ileri sürmüşlerdir. Kanada, İngiltere ve ABD, okullarda empati eğitiminde önde gitmektedirler. 2005 yılında İngiltere hükümetinin başlattığı ve empati eğitimine de ağırlık veren, "Öğrenmenin Sosyal ve Duygusal Yönleri" (*Social and Emotional Aspects of Learning*) adlı gönüllü kamu programını ülkedeki ilkokulların dörtte üçü benimsemiş durumdadır ve programın liseler için hazırlanan uyarlaması da hızla yaygınlaşmaktadır.²

Gelişen toplumlar, daha basit ilişki ağlarına dayalı geleneksel sosyo-ekonomik yapılardan daha karmaşık modern ilişki ağlarına doğru evrimleştikçe, empatiye olan ihtiyaçları artar. Diğer bir deyişle, modernleşmenin başarısı empatiye bağlı hale gelmektedir. Aile ve şirket boyutundan ülke ve dünya boyutuna, değişik düzlemlerde empati kültürünün hakim kılınması, iletişimin etkinleşmesi ve problemlerin çözümü için umut vaat etmektedir. Türkiye dahil birçok ülkede bazı kamu kurumları, sivil toplum örgütleri, ve özel sektör şirketleri empati kültürünü geliştirip güçlendirmek için yaratıcı çalışmalar yapmaktadırlar.

Rifkin, empati eksikliğinin köklerini ölüm korkusunda buluyor: İnsanlar, tarım medeniyetlerinin ortaya çıkmasıyla kendi ölümlülüklerinin bilincine varıp, bu mesele ile önce dine daha sonra ise maddi ilerleme fikrine sarılarak baş etmeye çalıştılar. Rifkin (2009: 168)'e göre, "empatik bilincin

² Program hakkında detaylı bilgi İngiliz Eğitim Bakanlığının resmi web-sitesinde mevcuttur: <http://nationalstrategies.standards.dcsf.gov.uk/primary/publications/banda/seal> (27.1.2011).

geliştiği ortamlarda ölüm korkusu kayboluyor ve öbür dünyada kurtuluş ve bu dünyada ütopya arayışları azalıyor". Bu beklentiye paralel olarak, Dünya Deđerler Araştırması bulguları da post-materyalist yeni bir neslin daha empatik ve maneviyata yönelik, ama daha az dindar ve ütöpik olduklarını teyit etmektedir (Inglehart ve Welzel, 2005). Psikologlar bir koldan insanların doğru empati yapabilme oranlarını belirlemeye, diğer bir koldan ise empatiyi ve bireysel ahlaki gelişime olan katkısını ölçmeye çalışıyorlar.

Martin Hoffman'ın davranışsal, bilişsel ve duygusal boyutları kapsayan, çocuklarda ahlaki gelişim üzerindeki çalışmaları, "kendi durumuna değil başka bir insanın durumuna uygun olanı hissetmek" olarak tanımlanan bir empati kavramına dayalıdır (Hoffman, 2000). Hoffman (2000: 294), başkaları ile birlik oluşturmak için gruplar arasında sosyal yapı, kültür ve dış görünüşteki farklılıklara rağmen mevcut olan insani duygusal paydaşların önemini vurgular. Bunlar takdir edilmek, eleştirilmek, haksızlığa uğramak gibi durumlarda gösterilen benzer duygusal tepkiler ve ayrılık, yaşlanma, kayıp ve ölüm gibi evrensel yaşam olaylarının yarattığı benzer duyguları içerir. Hoffman (2000: 298) empatinin, özgür basın, serbest muhalefet ve iyi kanunlarla desteklenip empatik ahlaki sosyalizasyonla teşvik edilmesi durumunda, daha insancıl bir toplum yaratılması için önemli potansiyeline işaret etmektedir.

EMPATİNİN BİYOLOJİK KÖKENİ VE KÜLTÜREL EVRİMİ

Bir primatolog (maymun-bilimci) olan Frans de Waal (2009), *Empati Çağı: Daha İnsani bir Toplum için Tabiattan Dersler* adlı kitabında, evrimsel açıdan empatinin kökenini erken memelilere kadar indirir ve hayvanlar âlemini şiddet ve tahakküme dayalı olarak görüp üstelik sosyal sistemleri meşru-laştırmak için kullananlara sitem eder. Aslında hayvanlar âleminde ve insanlığın evriminde empatinin de ağırlıklı olduğunu maymunlar üzerindeki çalışmalarına dayanarak öne süren de Waal, empatiyi dışlayarak doğada hâkim olduğu varsayılan acımasız rekabet ve güç ilişkilerine göre yapılandırılmış sosyal kurumların daha empatik kültürler karşısında değişmesini önerir. Darwin'in hayvanlar arasındaki işbirliğini de çok vurgulamış olmasına dikkat çeken de Waal'ın kanısı, sosyal Darwinizmin Darwin'den çok Spencer'in ürünü olduğudur.

Özellikle son on yıl içerisinde, evrimsel biyoloji, nöro-psikoloji, beyin araştırmaları ve çocuk gelişimi gibi alanlardaki bulgular insan tabiatı hak-

kındaki yerleşik varsayımlara meydan okumaktadır. Böylece, bu varsayımlara göre tesis edilmiş kurumlar da sorgulanmak durumuna kalmaktadır. 1990 yılında İtalya'nın Parma kentindeki bir laborotuvardaki makak maymununun tesadüfen fındık yiyen bir araştırmacıyı görmesi, empati konusunu bambaşka bir boyuta taşıdı. Araştırmacılar, bu esnada makakın fMRI'ya bağlı beyinde kendisi fındık yediğinde ateşlenen nöronların ateşlendiğini fark ettiler. Yani fındık yiyen birini görmek, beyinde fındık yemeye benzer bir sinirsel reaksiyon yaratıyordu. Daha sonra insanlarda da tespit edilen bu "ayna nöronlar" (*mirror neurons*) empatinin biyolojik alt yapısını ortaya koymaktadır (Rifkin, 2009: 82-83). Empati kapasitesi insanlarda biyolojik ve genetik olarak mevcuttur, yalnız onu geliştirip geliştirmeyeceğimiz, ya da bunu ne ölçüde önemseyeceğimiz bize bağlıdır.

Rifkin, insanların sanıldığı gibi biyolojik olarak saldırganlık ve menfaat için değil duygu ve dayanışma için programlanmış olduğu sonucuna ulaşmaktadır. İklim değişiminin getirebileceği kitlesel yokoluş tehlikesinin önüne geçebilmek için dünyada empatik bir bilincin hâkim kılınması gerektiğini öne sürmektedir. Rifkin, bir nesil içinde küresel bir empatik bilinç oluşması halinde, dünya ekonomisinin ayağa kaldırılıp aynı zamanda biyosferin de canlandırılmasını mümkün görür. İnsan bilincindeki önemli değişimlerin yeni enerji rejimlerinin yeni iletişim devrimleri ile birleşerek yeni ekonomik çağlar açtığı dönemlerde ortaya çıktığını ileri sürer. Zamanımızda ise "dağıtılmış kapitalizm"le "dağıtılmış bilgi ve iletişim" teknolojilerinin Üçüncü Sanayi Devrimine yol açmakta olduğunu ve bunun da yeni bir bilinç sıçramasına imkân verdiğini düşünmektedir. "Dağıtılmış" (*distributed*) kavramı ile ileride yüz milyonlarca ev sakininin alternatif enerjileri üretip ihtiyaç fazlalarını küresel bir sisteme satabilmeleri, ya da atıl duran kişisel bilgisayarların yine küresel bir sisteme hizmet satabilmeleri gibi örneklerde öngörülen küçük aile işletmelerinin yaygınlaşmasını kastetmektedir (Rifkin, 2009: 512-53).

EMPATİ VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM

Roman Krznaric (2007: 36) empatinin bazen kitlesel bir fenomen haline gelip büyük ölçekli sosyal değişimler meydana getirdiğini ve tarihteki önemli değişimlerin çoğunun hükümetlerin, kanunların, ya da ekonomik sistemlerin değişmesinden ziyade, empatinin sosyal dokusundaki değişimden kaynaklandığını ileri sürüyor ve İngiltere'de köleliğin kaldırılışını çarpıcı bir örnek olarak yorumluyor. Sosyal değişimin empati dikkate

alınmadan açıklanamayacağına dair fazlasıyla kanıt bulunduğunu savunan Krznaric (2008a: 4), dolayısıyla belirli toplumsal değişimleri teşvik etmek isteyen kamu kurumlarının ve sivil toplum örgütlerinin kitle boyutunda empati yaratmasının önemini vurguluyor. Empati gelişiminin insan davranışında esaslı değişime yol açarak sosyal dönüşümü destekleyebileceğini, (özellikle küresel ısınma ile mücadele eden) kamu politikası yapımcılarının görmemelerinin büyük bir eksiklik olduğunu belirtiyor (Krznaric, 2008a: 4).

1780'li yıllarda Karayip Adalarındaki İngiliz sömürgelerinde yarım milyon köle ölümüne çalıştırılırken ve dünya köle ticareti İngiliz hâkimiyetindeyken, 1807 yılında İngiltere'nin köle ticaretini yasaklaması ve 1838 de köleliği tamamen kaldırması gerçekten ilginç bir sosyal değişim vaka-sıdır. Parlamenter William Wilberforce'un faaliyetlerine, köle isyanlarına ve bazı dini liderlerin kölelik karşıtı kitle hareketindeki liderliğine dayalı standart açıklamalar empati faktörünün kritik rolünü gözden kaçırırken (Krznaric, 2007: 37), tarihçi Adam Hochschild'a göre kölelik-karşıtı mücadele esas itibari ile Britanya'da kölelere yönelik ani bir empati yükselişine dayanıyordu (Hochschild, 2006). Bu gelişimin diğer Avrupa ülkelerinde değil de yalnız Britanya'da ortaya çıkmasını, Hochschild büyük ölçüde oradaki zorla donanma hizmetine alma uygulamasına ve bunun sağladığı toplumsal empatik hassasiyete bağlar. Britanya'da 1600'lerden beri on binlerce denizcinin kaçırma ve bir tür köleleştirme yoluyla zorla donanma hizmetine sokulmuş olması, toplumun köleliği kendisinin veya bir aile üyesinin başına gelebilecek bir şey olarak yakından tanınmasını ve böylece Afrikalı kölelerle daha kolay empati kurabilmesini sağlamıştır.

EMPATİ VE GRUPLAR-ARASI İLİŞKİLER

Dinler, kavimler, etnik gruplar ve siyasi fraksiyonlar arasındaki korkuları, güvensizlikleri ve yanlış anlaşılmaları aşmak için yapılması gerekenleri araştıran Batson ve Ahmad'a göre, değişik gruplara mensup bireylerin birbirlerini anlayarak karşılıklı olumlu duygular geliştirmelerini sağlayan kişilerarası süreçler gruplararası ilişkilerin iyileştirilmesi için de anahtar rolüne sahip olabilir (Batson ve Ahmad, 2009: 142). Yazarlar, özellikle *Apartheid* sonrası Güney Afrika'da ve soykırım sonrası Ruanda'da bu yaklaşımın başarılı sonuçlar verdiğini ileri sürmüşlerdir (Batson ve Ahmad, 2009: 142).

Apartheid'in kaldırılmasından sonra Desmond Tutu başkanlığında kurulan Hakikat ve Barışma Komisyonu (*the Truth and Reconciliation Commission*), itiraflarını dinledikten sonra yaklaşık 850 insan hakları ihlalcisini affetmiştir. Saldırganlarla mağdurlar arasındaki düşmanlığı aşmaya yönelik bu etkinlik, Güney Afrika'nın demokrasiye nispeten sancısız geçişini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. 2001 yılında ülke çapında yapılan bir ankete göre, Güney Afrika'daki bütün ırklar karşıtlarının iddia ve değerlerinin de en azından kısmen meşru olduğunu kabul etme noktasına gelmiş durumdadırlar (Gibson, 2005: 355).

Öte yandan, özellikle gruplar ve uluslararası ilişkilerde empatiyi her yerde deva bir yöntem olarak görmek ve faydalarını abartmak ta doğru olmayacaktır. Siyaset bilimci Stephen M. Walt (2009), empatinin sınırlarına da dikkat çekiyor, ve empati eksikliğinin sebeplerinden birinin de insanların genellikle şimdiki olayları geçmişin mercekleri ile görmesi olduğunu ileri sürüyor. Robert Jervis (1976) ise, uluslararası ilişkilerde algılar hakkındaki klasik çalışmasında, birbirimizi anlamamızı zorlaştıran faktörler arasında özellikle erken yaşlarda insanların deneyimlediği önemli olaylardan orantısız fazlalıkta etkilenmelerini vurgulamaktadır. Walt (2009), daha fazla empati kapasitesi yaratmanın devletler arasındaki menfaat çatışmalarını ortadan kaldıramayacağını belirtmekle beraber, bir rakibin ya da müttefikin perspektifini anlayamama durumunu felç edici bir eksiklik olarak tanımlayıp, özellikle, günümüzün her yeri hızla birbirine bağlanan dünyasında böylesi bir eksiklik için çok az mazeret kaldığını vurgulamaktadır.

Farklı bir insanla empati kurabilmek, benzer birine kıyasla daha fazla beceri gerektiriyor. Yine, gruplar arasında bireyleri aracılığı ile empati oluşturmak, grupların arasındaki farklılıklar ne kadar fazla ise o kadar daha zor oluyor. Asıl önemlisi de farklı olanla empati, çünkü önemli çatışmaların taraflarında genellikle onlar yer alıyor. Özellikle devletin toplumsal gelişimdeki rolünün daha belirleyici olduğu kalkınmaktaki ülkelerde, yerel çatışmaların aşılması için kamu politikası yoluyla empati kültürünün teşvik edilmesi alınabilecek etkin önlemlerdendir.

EMPATİ EĞİTİMİ

Özellikle ABD, Kanada, İngiltere, Avustralya ve Yeni Zellanda gibi Anglo-Sakson gelenekli ülkelerde çok sayıda empati eğitimi programları hem devlete hem de özel sektöre ait okullarda hızla yayılmakta, bunlar kamu

ve sivil toplum kaynakları ile desteklenmekte ve başarılı sonuçlar vermekteler. Söz konusu programların detayları bu makalenin kapsamı dışında kaldığından, empati eğitimine bazı örnekler verilip sadece "Empatinin Kökleri" (*Roots of Empathy*) programına değinilecektir. Aşağıdaki örnekler bize başka bir insanın (i) duygusal tepkilerini anlayıp paylaşabilme ve (ii) kendimizi onun yerine koyarak onun bakış açısını ve dünya görüşünü anlayabilme becerilerini geliştirmeye yönelik faaliyetlerden oluşan çocuklara yönelik empati eğitimi hakkında bir fikir vermektedir (Krznaric, 2008b: 6):

Oxford'da sekiz yaşındakilerden oluşan bir coğrafya sınıfı önce Delhi'de sokak çocuğu olarak yaşamının nasıl bir şey olduğunu tahayyül ediyor, sonra öğrenciler şehirde iş bulmak amacıyla köyünü terk etme deneyimi hakkında birinci tekil şahıs hikayeler yazıyor.

Toronto'da bir altı-yaş-sınıfı, bir bebeği "evlat ediniyor," onunla üç haftada bir buluşup duygusal gelişimini yakından gözlemleyerek değerlendiriyorlar, daha sonra bu deneyimin sınıf arkadaşlarının duygu ve düşüncelerini anlama kapasitelerini nasıl etkilediği hakkında konuşuyorlar.

Amsterdam'da onbir yaşındakilerden oluşan grup bir körlük müzesini geziyor, sonra ziyaretçilerine görme özürülülerin yerine geçip onların deneyimlerini yaşama imkânı vermeyi amaçlayan kendi müzelerini tasarlıyorlar.

Hull'da dokuz yaşındakiler, iklim değişimini öğretme hakkındaki özel bir hafta bağlamında, elli sene sonra yaşamın nasıl olacağını kendi torunlarının perspektiflerinden yazıyorlar.

Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı "Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi" dersinde öğrencilerin başkalarının yaşamına saygı duymayı empati kurarak öğrenmeleri amaçlandı. Örnek olarak Bilge Köyü katliamı raporunun tartışılması önerildi.³

Bir sivil toplum inisiyatifi olmasına rağmen pek çok kamu programına da ışık tutan *Roots of Empathy*, empati eğitimine örnek olarak incelenebilecek en enteresan ve etkin projelerden birisidir.⁴ Kanada'nın dünyaya sunduğu zeytin dalı olarak tanımlanan ve Mary Gordon tarafından 1996 yılında başlatılan *Roots of Empathy* programının en yaratıcı özelliği öğretmenin bir bebek olmasıdır. ABD, Avustralya ve Yeni Zellanda'ya da sıçramış bulunan program şimdiden 325,000 öğrenciye ulaşmış durumda. Progra-

³ Gazeteler, 6 Ekim 2010.

⁴ Program hakkındaki bilgiler kendi resmi web-sayfasından alınmıştır: <http://www.rootsofempathy.org/> (8.2.2011).

mın empati tanımı başkalarının duygu ve bakış açılarıyla özdeşleşilerek uygun karşılık vermeyi içermektedir. 27 hafta süren programın kalbi bir bebek ve annesinin düzenli sınıf ziyaretleridir. Bu empatik ilişkinin rehberlik altında gözlemlenmesi yoluyla çocuklar kendilerinin ve başkalarının duygu ve düşüncelerinin bilincine varıp onlar hakkında derin düşünebilmeyi öğreniyorlar. Bağımsız değerlendirmeler, programa katılan öğrencilerin paylaşma, yardım etme ve dışlamama gibi olumlu sosyal davranışlarında büyük ve kalıcı artışlar gösterirken, şiddet eğilimlerinin de azaldığını tekrar tekrar ortaya koymaktadır.

Mary Gordon'a göre, empati için hem bilişsel (bir başkasının perspektifini alabilmek) hem de duygusal (o perspektife sahip olduğuna göre o insanın nasıl hissedeceğini anlamak) beceriler gerekiyor, ve:

Bir kere olsun bir başkası için empati hissetmeniz sizi ve çoğu zaman davranışınızı da değiştirir. Empati, paylaşım, yardımseverlik, işbirliği, haksızlığa direnç ve dışlayıcı olmama gibi tüm pro-sosyal davranışların temelidir. ... *Homo Empaticus* empati kapasitesi ile doğmuş olabilir, ama onu yapabilmemiz için deneyimlememiz gerekir. Empati en erken sevgi ilişkilerimizden kaynaklanır. İşte bu noktada toplum olarak büyük bir fırsatla karşı karşıyayızdır. Toplumsal empati seviyelerini değiştirmek istiyorsak en iyisi çocuklarla başlamaktır. Bütün çocuklarda empati gelişimini destekleyerek medeniyeti derinden ve büyük ölçüde etkileyebiliriz. Empati kapasiteleri tamamen geliştirilmiş yeni bir neslin yarının ebeveynleri, vatandaşları ve dünya liderleri olduklarını düşünün... (Gordon, 2011).

Görüldüğü gibi *Roots of Empathy*, bireylerin sosyal ve duygusal becerilerini geliştirmenin ötesinde, empatinin sosyal ve tarihsel dönüşüm yaratma potansiyelini önemsemektedir (Krznaric, 2008b: 25).

SONUÇ: TÜRKİYE'DE EMPATİ KÜLTÜRÜ

Empati konusundaki klasik kitabında, Üstün Dökmen, Türk toplumunun genellikle empatisi göreceli düşük "çocuk anne-babalar"dan oluştuğu tezini savunmaktadır (Dökmen, 1994). Nevzat Tarhan'ın toplumsal empati hakkındaki kitabı genel bir değerlendirme ise de, verilen örneklerden Türkiye'deki durumun hiç de parlak görülmediği anlaşılıyor (Tarhan, 2010). Türkiye'nin milli eğitim politikasına eleştirel açıdan yaklaşan akademik çalışmalarda ise müfredatlarımızdaki empati eksikliğine yol açabilecek ideolojik anlayışa işaret edilmektedir (İ. Kaplan, 1999; S. Kaplan, 2006; Üstel, 2004). Siyasi tarihimiz de bu iddiaları desteklemektedir.

Fakat, sadece bunlara bakarak, Türkiye’de empati kültürünü değerlendirmek de fazla aceleci bir davranış olacaktır. Medeniyetlerin beşiği olmuş Anadolu coğrafyasında hüküm sürmüş imparatorluklar, bin yıllar süresince içlerindeki değişik etnik ve dini cemaatler arasında tarihi empati tesisine imkan yaratmışlardır. Mevlana ve Yunus Emre gibi nice Anadolu mutasavvıfının ve ozanının eserleri engin bir empati anlayışı içermektedir. Kısacası toparlanıp mevcut empati zafiyetimizi aşmak için gerekli tarihsel ve kültürel altyapıya sahibiz. İzafi olarak körelmiş bulunan empati potansiyelimizi daha fazla dumura uğratmamak için bireyler, toplum, ve devlet olarak bir an önce harekete geçmemizde fayda vardır.

Demokrasi açısından, devletin vatandaşları, hele çocukları, ne ölçüde biçimlendirmeye çalışabileceği, hatta böyle bir şeye hakkı olup olmadığı tartışılabilir. Öte yandan, bazı beceriler erken yaşta kazanılmamışsa, daha sonra geliştirilmeleri çok zor veya imkânsız olabiliyor. Günümüzde bilgi ve iletişim ile ilgili beceriler ile bunların bilişsel ve duygusal boyutları giderek daha da fazla önem kazanıyor. Hızlanarak artan ekolojik, ekonomik, teknolojik ve diğer tehlikelere karşı, devletler, sivil toplum ve aileler özellikle genç bireyleri desteklemeli, onlara giderek daha karmaşıklaşan bir dünyanın sorunlarıyla başa çıkıp başarılı olmaları için gereken becerileri kritik erken çocukluk döneminde öğrenme imkanları sunmalıdırlar. Bu beklenti tüm dünyada okul öncesi eğitime artan talepte de kendini göstermektedir. Aileden devlete sosyal kurumlarımızın sağlığı ve istikrarı, etkin bir empati kültürünün varlığından ziyadesiyle istifade edecektir.

(Post)-modernleşmenin ve küreselleşmenin tüm dünyada öne çıkardığı farklılıkların uyum içinde bir arada yaşaması ihtiyacına, Türkiye hızla demokratikleşen bir düzen içinde acilen uygun çözüm üretme gereği ile yüz yüzedir. İşte empatinin Türkiye için özel önemi tam da bu noktada yatıyor. Elitler ve kitleler gereken uyumlu ortamı ancak empati kültürünün hakim olduğu ve toplumsal kesimler arasında anlamlı diyalogların kurulabildiği bir ortamda tesis edip yaşatabilirler. Empati kültürünün Türkiye’nin sıklıkla içine girdiği kutuplaşmış ve gergin durumların en az zararlı aşılması için önemi açıkça görülmektedir.

Günümüzde Türkiye siyaseti yine gergin bir kutuplaşmanın içerisine girmiş durumdadır. Oysa dünyada teknolojik ve ekonomik değişimin hızı o kadar arttı ki, vakit ve enerjilerini kısır iç çekişmelere vakfeden ülkelerin küresel rekabette varlık gösterebilmesi hatta ayakta kalabilmesi giderek zorlaşmaktadır. Bölgesinin hatta dünyanın daha iyi bir yer haline gelmesi

için kendisinden büyük katkılar beklenen Türkiye'nin de içinde bulunduğu tekâmül hamlesini sekteye uğratmadan mevcut kutuplaşmasını aşması, en azından sürdürülebilir bir dengeye oturtması gereklidir. Empati eğitimi mütevazı ve uzun vadeli bir yaklaşım olarak görülebilse de, mevcut pozitif yaklaşımların başında yer almaktadır. Artık Türkiye'nin empati kültürü ve eğitimini daha bütünsel şekilde ele alması, kendi kültürüne uygun etkin empati eğitimi programları geliştirmesi, ve bunları özellikle ilk öğretim kurumlarında yaygınlaştırması daha fazla geciktirmeden alması gereken acil önlemlerdendir. ▽

KAYNAKLAR

- ATASOY, Seymen (2011), "The Turkish Example: A Model for Change In the Middle East?" (Türkiye Örneği Orta Doğu'da Değişim için bir Model midir?), *Middle East Policy*, Cilt 18, Sayı 3, s. 86-100.
- BATSON, C. Daniel & N. Y. AHMAD (2009), "Using Empathy to Improve Intergroup Attitudes and Relations" (Empatiyi Gruplararası Tutum ve İlişkileri Geliştirmek için Kullanmak), *Social Issues and Policy Review*, Cilt 3, Sayı 1, s. 141-77.
- BERMAN, Sheri (2007), "How Democracies Emerge: Lessons from Europe" (Demokrasilerin Ortaya Çıkışı: Avrupa'dan Dersler), *Journal of Democracy*, Cilt 18, Sayı 1, s. 28-41.
- DAMASIO, Antonio (1994), *Descartes' Error: Emotion, Reason and the Human Brain* (Descartes'in Hatası: Duygu, Mantık ve İnsan Beyni), New York: Avon.
- de WAAL, Frans (2009), *The Age of Empathy: Nature's Lessons for a Kinder Society* (Empati Çağı: Daha İnsani bir Toplum için Tabiattan Dersler), New York: Harmony Books.
- DÖKMEN, Üstün (1994), *İletişim Çatışmaları ve Empati*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- GIBSON, James L. (2005), "The Truth about Truth and Reconciliation in South Africa" (Güney Afrika'da Hakikat ve Barışma Gerçeği), *International Political Science Review*, Cilt 26, Sayı 4, s. 341-61.
- GOFFMAN, Erving (1974), *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience* (Çerçeve Çözümlemesi: Deneyimin Düzenlenmesi üzerine bir Deneme), New York: Harper & Row.
- GOLEMAN, Daniel (1998), *Working With Emotional Intelligence* (İşbaşında Duygusal Zeka), Londra: Bloomsbury.
- GORDON, Mary (2009), *Roots of Empathy: Changing the World Child byChild* (Empatinin Kökleri: Birer Birer Çocuklarla Dünyayı Değiştirmek), New York: Experiment.
- _____ (2010), "Empathic Civilization: Building a New World One Child at a Time" (Empatik Medeniyet: Birer Birer Çocuklarla Yeni Bir Dünya Yaratmak),

http://www.huffingtonpost.com/mary-gordon/empathic-civilization-bui_b_464359.html (1.15.2011).

- HOCHSCHILD, Adam (2006), *Bury the Chains: The British Struggle to Abolish Slavery* (Zincirleri Gömün: Britanya'nın Köleliği Kaldırma Mücadelesi), Londra: Pan.
- HOFFMAN, Martin L. (2000), *Empathy and Moral Development: Implications for Caring and Justice* (Empati ve Ahlaki Gelişim: Hizmet ve Adalet için Anlamı), Cambridge: Cambridge University Press.
- INGLEHART, Ronald ve Christian Welzel (2005), *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence* (Modernleşme, Kültürel Değişim, ve Demokrasi: İnsani Gelişim Dizini), Cambridge: Cambridge University Press.
- JERVIS, Robert (1976), *Perception and Misperception in International Politics* (Uluslararası Politikada Algı ve Yanlış Algı), Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- KAPLAN, İsmail (1999), *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- KAPLAN, Sam (2006), *The Pedagogical State: Education and the Politics of National Culture in Post-1980 Turkey* (Pedagojik Devlet: 1980 Sonrası Türkiye'de Eğitim ve Milli Kültür Politikası), Stanford: Stanford University Press.
- KRAUSE, Sharon R. (2011), "Empathy, Democratic Politics, and the Impartial Juror" (Empati, Demokratik Siyaset, ve Tarafsız Jüri Üyesi), *Law, Culture, and the Humanities*, Cilt. 7, Sayı 1, s. 81-100.
- KRZNARIC, Roman (2007), *Empathy and the Art of Living* (Empati ve Yaşam Sanatı), Oxford: Blackbird, s. 36.
- _____ (2008-a), "Empathy and Climate Change: Proposals for a Revolution of Human Relationships" (Empati ve İklim Değişimi: İnsan İlişkilerinde Bir Devrim İçin Öneriler), *Oxfam Research Report*, s. 4.
- _____ (2008-b), "You Are Therefore I Am: How Empathy Education Can Create Social Change" (Ben Varım Çünkü Sen Varsın: Empati Eğitimi Nasıl Toplumsal Değişim Yaratabilir), *Oxfam Research Report*, s. 14.
- LAKOFF, George (2008), *The Political Mind: A Cognitive Scientist's Guide to Your Brain and its Politics* (Siyasi Zihin: Bir Biliş Bilimciden Beyniniz ve Politikası için Rehber), New York: Penguin Books.
- MORRELL, Michael (2007), "Empathy and Democratic Education" (Empati ve Demokratik Eğitim), *Public Affairs Quarterly*, Cilt 21, Sayı 4, s. 381-403.
- _____ (2010), *Empathy and Democracy: Feeling, Thinking and Deliberation* (Empati ve Demokrasi: Hissetmek, Düşünmek, ve İstişare), University Park, PA: Penn State University Press.
- OBAMA, Barack (2006), *The Audacity of Hope* (Umudun Cesareti), New York: Three Rivers Press, s. 66.

- RIFKIN, Jeremy (2009), *The Empathic Civilization: The Race to Global Consciousness in a World in Crisis* (Empatik Medeniyet: Krizdeki bir Dünyada Küresel Bilince Yarış), New York: Tarcher/Penguin.
- SHOGAN, Colleen J. (2009), "The Contemporary Presidency: The Political Utility of Empathy in Presidential Leadership" (Çağdaş Başkanlık: Empatinin Başkanlık Liderliğinde Siyasi Faydası), *Presidential Studies Quarterly*, Cilt 39, Sayı 4.
- ŞAHİN, Mustafa ve Sırrı Akkaya (2010), "İlköğretim Okullarında Zorbacı Davranışların Azaltılmasına Yönelik Empati Eğitim Programının Etkisinin Araştırılması," *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt 18, Sayı 1, s. 331-342.
- TARHAN, Nevzat (2010), *Toplum Psikolojisi: Sosyal Şizofreniden Toplumsal Empatiye*, İstanbul: Timaş.
- ÜSTEL, Füsun (2004), *Makbul Vatandaş'ın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*, İstanbul: İletişim.
- VISCHER, Robert (1873), *Über das optische Formgefühl: Ein Beitrag zur Aesthetik* (Şekil Duygusu Üzerine: Estetiğe bir Katkı), Leipzig: Credner.
- WALT, Stephen M. (2009), "Empathy and International Relations" (Empati ve Uluslararası İlişkiler), <http://uniskywriter.blogspot.com> (4.1.2011).
- YILMAZ, İdris ve Yakup Akyel (2008), "Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Empatik Eğilim Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi," *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)* Cilt 9, Sayı 3, s. 27-33.
- ZEKİOĞLU, Aylin ve Arkun Tatar (2006), "Üniversitede Eğitim Gören Futbolcuların Empatik Becerilerinin Kişilik Özellikleriyle Karşılaştırılması," *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt 4, Sayı 4, s. 135-138.

